
Meddelandeblad

Mottagare:

Kommunstyrelser, socialtjänstens individ- och familjeomsorg, länsstyrelser, förvaltningsdomstolar, Utrikesdepartementet, Migrationsverket

November 2004

| Reviderat juli 2006

Handläggning inom socialtjänsten av ärenden då barn med hemvist i Sverige söker hjälp hos svenska utlandsmyndigheter

Socialstyrelsen har fått i uppdrag av regeringen att utifrån gällande lagstiftning sammanställa information om hur dessa ärenden ska handläggas inom socialtjänsten. Det gäller barn vars vårdnadshavare bor i Sverige och som kontaktar en svensk utlandsmyndighet¹ för att få hjälp till uppehälle, få ett nytt pass och hjälp med att återvända till Sverige. Bakgrunden till uppdraget är att det råder oklarhet om hur socialtjänstens ansvar ser ut i dessa ärenden och hur de ska handläggas.

Informationen i detta meddelandeblad gäller inte barn som en förälder tagit med till sitt hemland, t.ex. under en vårdnadskonflikt.

En kort beskrivning av problemet

Beskrivningen bygger på information från Utrikesdepartementet (UD) i september 2004. Mellan år 2000 och september 2004 fick UD via utlandsmyndigheterna kännedom om mellan 25 och 30 barn. De flesta var pojkar av somaliskt ursprung och deras medelålder var knappt 16 år.

Minst 2/3 av de aktuella barnen eller familjerna var kända av socialtjänsten. Enligt UD:s bedömning fanns det i många fall sociala problem hos barnet eller i familjen före resan utomlands och ofta var vistelsen i utlandet ett försök av vårdnadshavaren att lösa sådana problem.

När barnen tog kontakt med utlandsmyndigheterna gällde deras akuta behov oftast hjälp till mat och bostad på plats eftersom de tagit sig från en annan del av landet till huvudstaden eller till och med till ett annat land. Därefter var behoven ett nytt pass och hemresa till Sverige. I de afrikanska länder som det hittills nästan uteslutande har rört sig om finns i princip inga sociala myndigheter.

---

¹ Ambassad eller generalkonsulat.

I många fall löstes problemet genom UD:s eller utlandsmyndigheternas kontakter med socialtjänst, vårdnadshavare eller släktingar. I mer än hälften av fallen betalade vårdnadshavaren eller släktingar hemresan och i majoriteten av de övriga fallen betalade socialtjänsten.

Vårdnadshavarens ansvar

Vårdnadshavaren (oftast förälder) har rätt och skyldighet att bestämma i frågor som rör barnets personliga angelägenheter. Frågan om var ett barn ska vistas är en sådan angelägenhet. Enligt föräldrabalken² ska vårdnadshavaren därvid i takt med barnets stigande ålder och utveckling ta större hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Ett barn som förts till ett annat land står ändå under sin vårdnadshavares ansvar och det är i första hand vårdnadshavaren som har att se till att barnet kommer hem till Sverige.

Kommunens yttersta ansvar

Kommunen har ett yttersta ansvar för dem som vistas (har hemvist) i kommunen. Enligt rättspraxis³ upphör inte vistelsen (hemvisten) för att en person tillfälligt vistas utomlands, om avsikten är att återvända till Sverige. Socialtjänstlagen gäller alltså för dessa barn och de insatser som socialtjänsten kan behöva bistå med är ekonomiskt bistånd och insatser för barnets skydd eller stöd.

Utländska medborgare med uppehållstillstånd och som är folkbokförda i Sverige har i princip samma rättigheter och skyldigheter som svenska medborgare. Undantagen från denna princip har ingen betydelse för de fall som är aktuella här.

Barnets hemkommun är den kommun där vårdnadshavaren bor. Om en annan kommun har en pågående utredning eller har placerat barnet utanför det egna hemmet, är det denna som är ansvarig till dess ärendet är överflyttat till vårdnadshavarens nya hemkommun.

Handläggning

Oftast är det UD som kontakter socialtjänsten och informerar om att ett barn med hemvist i kommunen befinner sig i utlandet och behöver hjälp. När så sker kontakter socialtjänsten barnets vårdnadshavare och diskuterar med dem barnets situation i utlandet och eventuella hemresa. Vid dessa samtal informeras vårdnadshavaren om:

- Möjligheten till ekonomiskt bistånd till kostnader i samband med hemresan och att detta bistånd som en allra sista utväg kan ges direkt till barnet.⁴ Observera att vårdnadshavaren har rätt att överklaga ett beslut att ge ett barn ekonomiskt bistånd.
- Att socialtjänsten måste inleda en utredning om den fått information som kan leda till misstanke om att barnet far illa.
- Att socialtjänsten har skyldighet att följa upp sina insatser, i detta fall t.ex. att det fungerar med barnets hemresa och att situationen för barnet är tillfredställande efter hemkomsten till Sverige.

Information om resultatet av diskussionerna med vårdnadshavaren lämnas till UD. Sekretess hindrar inte att uppgifter lämnas till regeringen eller riksdagen⁵ och UD är en del av regeringen.

---

² 6 kap. 11 § FB.

³ RÅ 1987 ref 174 om hemvist i Sverige och RÅ 1990 ref 119 om ansvarig kommun.

⁴ Se JO 1989/90 s. 219 ff och JO 1996/97 s. 252.

⁵ 14 kap. 1 § första meningen sekretesslagen.

Om vårdnadshavaren går med på att barnet reser hem och om de själva kan ordna med hemresan tar socialtjänsten ställning till om ytterligare utredningar eller åtgärder behöver vidtas.

Ekonomiskt bistånd

Om vårdnadshavaren inte kan betala för resan inom rimlig tid kan socialtjänsten besluta om ekonomiskt bistånd till kostnaden. Vad som är rimlig tid måste bedömas från fall till fall och utifrån vad socialtjänsten vet om barnets situation i utlandet.

Frågan om ekonomiskt bistånd prövas på sedvanligt sätt⁶ och beroende på vårdnadshavarens ekonomiska situation kan socialtjänsten i vissa fall kräva återbetalning av biståndet. Om barnet självt ansöker om bistånd ska ansökan prövas av socialtjänsten. Socialtjänsten kan ge bistånd till barnet utan vårdnadshavarens medgivande men endast i undantagsfall.

Sedan socialtjänsten beslutat att ge bistånd lämnas en betalningsgaranti till UD. Detta kan ske genom att socialtjänsten faxar över ett meddelande att man kommer att stå för kostnaden eller en kopia på beslutet att ge bistånd. Utlandsmyndigheten ordnar sedan barnets hemresa och fakturerar socialtjänsten för det man kommit överens om.

Insatser för barnets skydd eller stöd

Senast i samband med att barnet återkommer till kommunen har socialtjänsten att ta ställning till om utredning enligt 11 kap. 1 § första stycket socialtjänstlagen ska inledas. Beslutet grundar sig på den information som finns om barnets situation före och under utlandsvistelsen samt omständigheterna kring att barnet har lämnats ensamt utomlands.

Om barnet saknar vårdnadshavare ska socialtjänsten (nämnden) göra framställning eller en ansökan om vårdnadshavare hos tingsrätten där barnet har sin hemvist.⁷

Ett ingripande med stöd av lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU) måste grunda sig på barnets förhållanden i Sverige. En förutsättning för att LVU ska vara tillämplig är att det föreligger missförhållanden relaterade till barnets miljö eller till barnets eget beteende. Ett beslut om ett omedelbart omhändertagande kan inte fattas enbart för att få hem barnet.

Ett beslut om ett omedelbart omhändertagande enligt 6 § LVU eller ett beslut om att ansöka om vård med stöd av LVU kan fattas även om barnet inte vistas i landet. Förutsättningen är det finns en behörig kommun och att barnets vårdnadshavare finns kvar i Sverige. Beslutet kan dock inte verkställas så länge barnet finns i utlandet utan först vid ankomsten till Sverige.

Sammanfattningsvis: Om barnet och föräldrarna har hemvist i Sverige är socialtjänsten skyldig att ta ställning till om den ska utreda ifall det finns behov av bistånd enligt socialtjänstlagen och om ett ingripande enligt LVU är nödvändigt. Därvid ska socialtjänsten med beaktande av barnperspektivet samarbeta med vårdnadshavaren som enligt föräldrabalken har rätt och skyldighet att bestämma om barnens förhållanden.

---

⁶ Se Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:5) och stöd för rättstillämpning och handläggning (handboken) om ekonomiskt bistånd.

⁷ 5 kap. 2 § socialtjänstförordningen.

UD:s och utlandsmyndigheternas regelverk och handläggning

Enligt *lagen om konsulärt ekonomiskt bistånd*⁸ har den som råkat i nöd eller annan svårighet i utlandet rätt till hjälp om behovet inte kan tillgodoses på annat sätt och det är skäligt att man ger hjälp. UD eller utlandsmyndigheten ska alltid kontrollera om inte någon annan kan betala, och bara om ingen annan möjlighet står till buds vara den som ger bistånd. Biståndet ska betalas tillbaka och utlandsmyndigheten måste därför kräva en betalningsförbindelse innan man kan ge biståndet. En omyndig person får inte ingå ett sådant avtal utan det måste skrivas under av en vårdnadshavare.

När ett barn tar kontakt med en utlandsmyndighet informerar utlandsmyndigheten den konsulära gruppen på UD. Om barnets vårdnadshavare är bosatt i Sverige tar UD kontakt med socialtjänsten och informerar dem om ärendet för att socialtjänsten ska kunna ta kontakt med vårdnadshavaren.

Om det visar sig att vårdnadshavaren flyttat till ett annat land lämnar utlandsmyndigheten över ärendet till det landets utlandsmyndighet lokalt eller sänder ärendet via UD till den svenska utlandsmyndigheten i landet där vårdnadshavaren befinner sig.

Om vårdnadshavaren önskar att barnet ska resa hem till Sverige och de själva kan ordna pengar till hemresan ombeds de att deponera medel hos UD för biljettkostnader m.m. I de fall då vårdnadshavaren inte vill eller kan betala kostnaderna ber UD socialtjänsten att hjälpa till.

Den konsulära gruppen på UD samlar all information om dessa ärenden. Om socialtjänsten får kännedom om att ett barn lämnats utomlands är det därför angeläget att informationen lämnas vidare till den konsulära gruppen.

Utfärdande av provisoriska pass för barn för direkt resa till Sverige

Enligt *passlagen*⁸ kan en person som är utomlands och har förlorat sitt pass få ett provisoriskt pass för hemresan av utlandsmyndigheten. För den som är under 18 år måste dock vårdnadshavaren ge sitt medgivande till att pass utfärdas och skriva på passansökan.

Den 1 juli 2006 trädde nya bestämmelser i kraft. De nya bestämmelserna innebär att pass får utfärdas även utan sådant medgivande om barnet befinner sig i en situation där det finns risk för att dess hälsa eller utveckling skadas eller det annars finns särskilda skäl.⁹

Risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas

Av förarbetsuttalanden framgår att uttrycket hälsa eller utveckling avser barnets fysiska eller psykiska hälsa eller sociala utveckling. De risker som skall beaktas kan många gånger till sin natur vara likartade med sådana risker som kan leda till att ett barn omhändertas med stöd av LVU. Det krävs dock inte att riskerna är av så allvarligt slag för att pass skall kunna utfärdas.

En bedömning av om barnets situation är sådan att det finns risk för att dess hälsa eller utveckling skadas, skall grunda sig på de konkreta omständigheterna i det enskilda fallet. Risker för ett barns hälsa eller utveckling uppkommer ofta för att vårdnadshavaren eller någon annan som har vård om barnet inte kan eller vill tillgodose barnets grundläggande behov. Risker kan även uppkomma i fall ett barn på eget bevåg ger sig iväg från den som har vård om barnet i utlandet.

---

⁸ 2003:491.

⁹ 2006:434

Risker för att ett barns hälsa eller utveckling skadas kan uppkomma såväl då barnet står under tillsyn av sin vårdnadshavare eller annan som har vård om barnet, som då det lever utan vuxentillsyn. Ett exempel på en risksituation då ett barn står under någons tillsyn, är då barnet vistas med en vårdnadshavare som på grund av narkotika- eller alkoholmissbruk är ur stånd att tillgodose barnets behov. Ett annat exempel på en risksituation är då ett barn lever i avsaknad av eller med bristande tillsyn i riskmiljöer och vårdnadshavaren inte vill eller kan medverka till att barnet får den hjälp som är nödvändig för att undvika risker för barnets hälsa eller utveckling. Bestämmelsen är tillämplig såväl i de fall då passmyndigheten inte kunnat komma i kontakt med vårdnadshavarna, som i de fall någon av eller båda vårdnadshavarna motsätter sig att pass utfärdas.¹⁰

Andra särskilda skäl

Pass kan utfärdas utan vårdnadshavarens medgivande också av andra särskilda skäl än att det finns risk för att ett barns hälsa eller utveckling skadas. Ett exempel på en sådan situation är när ett barn omedelbart vill återvända till Sverige på grund av att dess båda vårdnadshavare avlidit under familjens gemensamma resa i utlandet. Ett annat exempel är då det behövs ett pass för att ett barn som olovligen förts bort eller olovligen hålls kvar utomlands, skall kunna återföras till Sverige.¹¹

Yttrande från socialnämnd

En kommunal nämnd som fullgör uppgifter inom socialtjänsten skall på begäran av en passmyndighet yttra sig i passärenden som gäller fråga om att utan vårdnadshavarens medgivande utfärda pass för barn under arton år.¹²

Ansvarig kommun

Yttrande skall inhämtas från den kommun där barnet är folkbokfört eller, om barnet inte är folkbokfört, den kommun barnet har starkast anknytning till. Ett yttrande behöver dock inte inhämtas, om det är uppenbart att passansökan skall bifallas.¹³

Skyndsamhetskrav

Enligt passlagen skall ett sådant yttrande avges skyndsamt. En konsekvens av att ett yttrande skall avges skyndsamt är att socialnämnderna i dessa fall inte kommer att kunna företa någon omfattande utredning. Ett sådant yttrande får således i regel grunda sig på de uppgifter som barnet och/eller passmyndigheten kan lämna, de uppgifter om barnet eller dess familj som socialnämnden redan har samt det utredningsunderlag i övrigt som kan inhämtas på kort tid. Det faktum att en passmyndighet begär ett yttrande tjänar bl.a. också som utgångspunkt när det gäller att bedöma behovet av andra åtgärder från socialtjänstens sida (se exempelvis 11 kap. 1 och 2 §§ socialtjänstlagen [2001:453]).¹⁴

Sekretess

Regeringen understryker i propositionen att socialtjänsten, liksom i nuvarande regelverk, särskilt noga bör överväga frågor om sekretess eftersom en uppgift som lämnas i ett yttrande kan komma att sakna sekretesskydd hos passmyndigheten.¹⁵

---

¹⁰ Prop. 2005/06:144 s. 13 och 17

¹¹ A.prop.s. 13 och 17

¹² 11 a § passlagen (1978:302)

¹³ 3 § passförordningen (1979:644)

¹⁴ Prop. 2005/06:144 s. 15

¹⁵ A prop. s. 15

Barn som inte är svenska medborgare

Om en utlänning inte har någon handling som gäller som pass och saknar möjlighet att skaffa en sådan handling, får Migrationsverket utfärda främlingspass för honom eller henne att gälla som pass. För den som är under 18 år krävs vårdnadshavares medgivande.¹⁶ Regeringen har infört ändringar i utlänningsförordningen som i allt väsentligt motsvarar de ovan redovisade bestämmelserna i passlagen. I dessa fall är det Migrationsverket som skall begära yttrande från socialnämnden där barnet är folkbokfört eller, om barnet inte är folkbokfört, från den kommun barnet har starkast anknytning till.

---

¹⁶ 12 och 14 a §§ Utlänningsförordningen (2006:97)

Socialstyrelsen klassificerar sin utgivning i olika dokumenttyper. Detta är *ett Meddelandeblad*. Det innebär att den innehåller information om lagar och förordningar, avgifter, beslut vid andra myndigheter, rättsfall och JO-uttalanden som riktas till huvudmän, vårdgivare och profession.

Denna information (art nr 2006-1-10) kan laddas ner och beställas från Socialstyrelsens webbplats: www.socialstyrelsen.se/publicerat. Den kan även beställas från Socialstyrelsens kundtjänst, 120 88 Stockholm, fax 08-779 96 67.
